

<https://doi.org/10.36818/2071-4653-2026-3-8>

УДК 331.5: 332.1:377

JEL I25, J21

І. З. Сторонянська

доктор економічних наук, професор, завідувач
відділу регіональної фінансової політики

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені

М. І. Долишнього НАН України», м. Львів

e-mail: istoron.ird@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0237-1409>

Л. Я. Бенівська

кандидат економічних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник відділу регіональної
фінансової політики ДУ «Інститут регіональних
досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», м. Львів
e-mail: lbenovska11@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6987-5724>

**АДАПТАЦІЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ДО
ТРАНСФОРМАЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ: РЕГІОНАЛЬНІ ДИСБАЛАНСИ ТА
ІНСТИТУЦІЙНІ ЗМІНИ**

Проаналізовано тенденції розвитку професійної освіти в Україні та виявлено основні причини скорочення мережі закладів. Аналіз просторового розміщення закладів професійної освіти дав змогу виявити нерівномірний територіальний розподіл і концентрацію значної частини закладів у великих обласних центрах. Для виявлення особливостей територіального розвитку системи професійної освіти здійснено перевірку трьох гіпотез: Трансформація мережі закладів професійної освіти відбувається більшою мірою під впливом фінансової спроможності органів місцевого самоврядування регіонального рівня, аніж потреб ринку праці. Є взаємозв'язок між розвитком професійної освіти та рівнем зайнятості населення. Трансформація системи професійної освіти в Україні відбувається під впливом євроінтеграційних пріоритетів і структурних змін на ринку праці, однак швидкість цієї трансформації обмежується інституційними та ресурсними чинниками. З'ясовано: скорочення мережі закладів професійної освіти в регіонах України прямо не залежить від фінансової спроможності обласних бюджетів або демографічної динаміки контингенту учнів; ринок праці має високий попит на робітничі професії, що сприяє швидкому працевлаштуванню випускників професійної освіти; трансформація системи професійної освіти в Україні відбувається під впливом євроінтеграційних процесів і структурних змін на ринку праці.

Ключові слова: професійна освіта, кваліфікація, ринок праці, зайнятість, регіони.

Storonyanska I. Z., Benovska L. Ya. ADAPTATION OF THE UKRAINIAN VOCATIONAL EDUCATION SYSTEM TO THE TRANSFORMATION OF THE LABOR MARKET: REGIONAL IMBALANCES AND INSTITUTIONAL CHANGES

The key issue in developing the vocational education system is its ability to respond promptly to labor needs, which in modern conditions are formed under the influence of digitalization processes, the green transition, and increased labor market mobility. The purpose of the article is to study changes in institutional and regional imbalances of the vocational education system in Ukraine in the context of compliance with labor market needs. The methodological framework of the study is based on general scientific and specialized methods of economic analysis, including comparative analysis, statistical methods, analysis of time series, and structural change analysis. The article analyzes the trends in the development of vocational education in Ukraine and identifies the main reasons for the reduction of the network of institutions. Analysis of the spatial location of vocational education institutions revealed an uneven territorial distribution and concentration of a significant part of institutions in large regional center. To identify the features of the territorial development of the vocational education system in connection with modern trends in regional labor markets, three hypotheses were tested: G1. The transformation of the network of vocational education institutions is influenced more by the financial capacity of local governments at the regional level than by the needs of the labor market; G2. There is a relationship between the development of vocational education and the level of employment, in particular through the growth in formal employment and the reduction in informal employment (in particular in the regional dimension); G3 The transformation of the vocational education system in Ukraine occurs under the influence of European integration priorities and structural changes in the labor market, however, the speed of this transformation is limited by institutional and resource factors. The results obtained indicate the following: the reduction of the network of vocational education institutions in the regions of Ukraine does not directly depend on the financial capacity of regional budgets or the demographic dynamics of the student contingent; there is high demand in the labor market for blue-collar professions, in particular for qualified workers in technical specialties, which contributes to the rapid employment of vocational graduates; the transformation of the vocational education system in Ukraine is taking place under the influence of European integration processes and structural changes in the labor market.

Keywords: vocational education, qualification, labor market, employment, regions.

Формулювання проблеми. Ключовою проблемою розвитку системи професійної освіти є її здатність оперативно реагувати на потреби ринку праці, які в сучасних умовах формуються під впливом процесів цифровізації, зеленого переходу, підвищення мобільності робочої сили та розвитку Індустрії 4.0. Доводиться констатувати, що в Україні спостерігаються значні дисбаланси між попитом на робочу силу та пропозицією кваліфікованих кадрів і професійних навичок. Це проявляється в дефіциті кваліфікованих працівників у низці галузей та одночасній надлишковій підготовці кадрів за спеціальностями, що втрачають свою актуальність на ринку праці.

З 1990-х рр. в Україні на державному рівні впроваджується комплекс реформ, спрямованих на модернізацію професійної освіти та децентралізацію її фінансування. Однак упродовж останніх десятиліть в Україні сформувалася структурна диспропорція між розвитком систем професійної та вищої освіти на користь останньої. Наприклад, у країнах-членах ЄС частка здобувачів вищої освіти є зів'язною із часткою осіб, які навчаються в системі професійної освіти. В Україні ж кількість здобувачів вищої освіти є удвічі більшою, ніж тих, хто здобуває професійну освіту. Це пов'язано з розширенням мережі закладів вищої освіти, зокрема приватних, послабленням вимог до вступу, а також формуванням у суспільстві стереотипу нижчого соціального статусу професійної освіти порівняно з вищою.

Аналіз останніх досліджень. Трансформацію професійної освіти ЄС відповідно до потреб ринку праці досліджували D. Persson Thunqvist, M. Gustavsson, A. Halvarsson Lundqvist [1], A. Sethi, K. Jangir, R. Toshniwal, R. Vaidya [2]. Ключові законодавчі зміни розвитку професійної освіти в

Україні досліджено Центром економічної стратегії [3]. Водночас інституційні зміни та регіональні дисбаланси розвитку професійної освіти в Україні потребують поглиблених досліджень у контексті розвитку ринку праці.

Метою статті є дослідження інституційних змін і регіональних дисбалансів системи професійної освіти в Україні в контексті відповідності потребам ринку праці.

Основні результати дослідження. Упродовж останніх десятиліть в Україні спостерігається тривала тенденція до скорочення кількості закладів і контингенту здобувачів професійної освіти (рис. 1). Найбільше скорочення кількості закладів професійної освіти спостерігалось в середині 1990-х рр., воно було зумовлено масовим закриттям підприємств на пострадянському просторі, які виконували функцію базових підприємств для закладів професійної освіти. Кризова ситуація в економіці та дефіцит державного бюджету призвели до ліквідації або об'єднання багатьох закладів. Наступне різке скорочення відбулося у 2014 р. і було пов'язано з окупацією частини території України. Крім того, кількість закладів і чисельність здобувачів професійної освіти змінювалися відповідно до демографічних тенденцій, зокрема скорочення народжуваності та, відповідно, зменшення чисельності учнів у системі освіти загалом.

Ще однією причиною скорочення кількості та реорганізації закладів професійної освіти стала децентралізація фінансування та передання значної частини повноважень щодо утримання закладів з державного рівня на місцевий, що для багатьох місцевих бюджетів стало суттєвим фінансовим навантаженням.

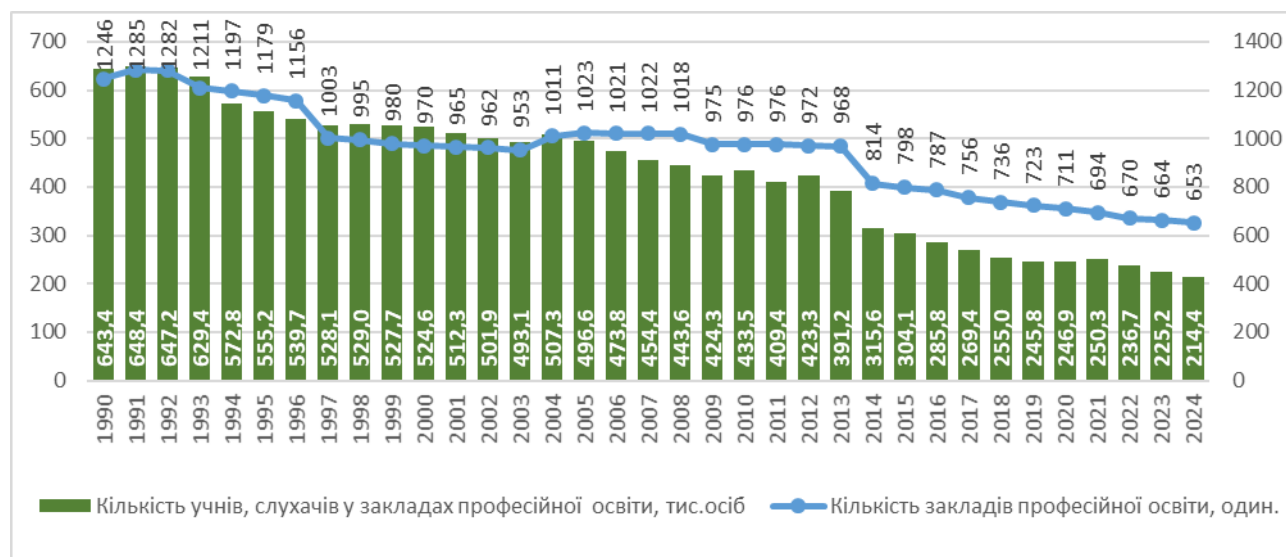

Рис. 1. Динаміка закладів і контингенту учнів закладів професійної освіти в Україні, 1990-2024 рр.

Джерело: побудовано з використанням даних [4].

Однак останніми роками простежуються такі зміни: на ринку праці спостерігається надлишок фахівців з вищою освітою, тоді як попит на кваліфікованих робітників щороку зростає, що особливо посилюється в умовах війни. Освітній ринок

частково відреагував на ці зміни: упродовж останніх п'яти років темпи скорочення кількості закладів і контингенту здобувачів професійної освіти були нижчими, ніж у системі вищої освіти (професійна освіта – (-3,7%), вища освіта – (-20,0%)) (рис. 2).

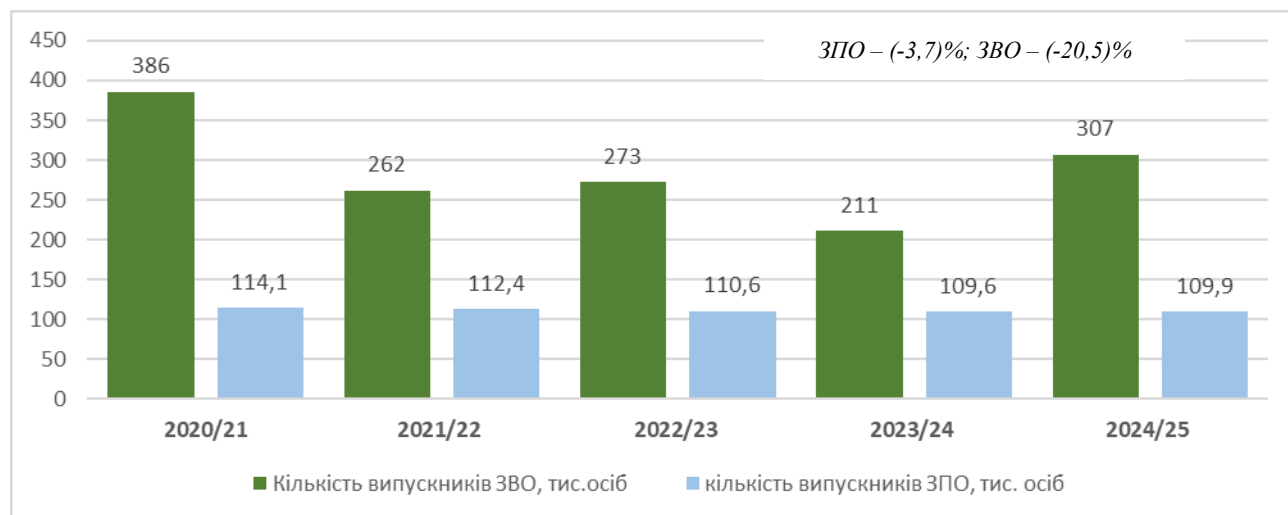

Рис. 2. Порівняльна динаміка випускників закладів вищої та професійної освіти, тис. осіб

Джерело: побудовано за даними [4].

Розвиток мережі закладів професійної освіти та формування регіонального замовлення на підготовку кадрів мають відповідати потребам сучасного ринку праці й потребують урахування двох ключових трендів.

По-перше, очікується скорочення чисельності потенційних вступників до закладів професійної освіти внаслідок демографічного спаду. Сьогодні середня наповнюваність класів у старшій школі є вищою, ніж у середній школі (5-9 класи). Ще більш відчутними ці тенденції можуть стати в найближчі п'ять років, адже середня наповнюваність класів у початковій школі зменшилася за останні п'ять років з 16,1 до 13,9 учнів [5].

По-друге, спричинені війною міграційні процеси суттєво впливають на дітей та молодь. За даними

Європейської комісії, на 12.12.2023 р. до шкіл країн-членів ЄС було інтегровано понад 830 тис. українських учнів [6]. Є велика ймовірність, що після завершення навчання частина з них продовжить навчання або працюватиме за кордоном.

Аналіз просторового розміщення закладів професійної освіти свідчить про нерівномірний територіальний розподіл їх і концентрацію значної частини закладів у великих обласних центрах (рис. 3). Сім регіонів – Дніпропетровська, Львівська, Одеська, Харківська, Запорізька, Вінницька області та м. Київ – зосереджують приблизно 40% закладів професійної освіти, в яких навчаються 44,3% здобувачів. Водночас майже п'ята частина всіх закладів професійної освіти зосереджена лише у двох регіонах – Львівській та Дніпропетровській областях.

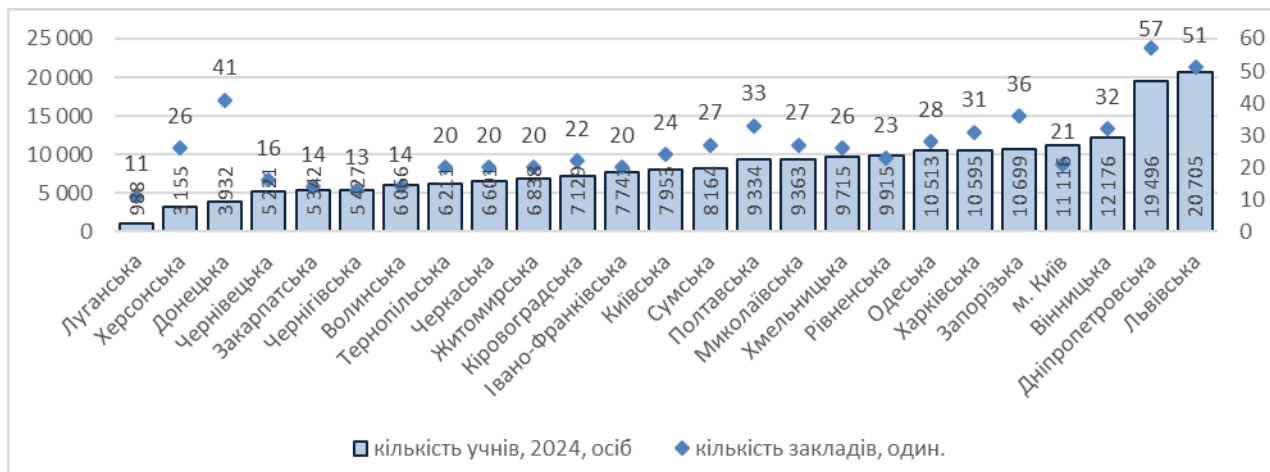

Рис. 3. Територіальна диференціація мережі закладів професійної освіти та контингенту учнів, 2024 р.

Джерело: побудовано за даними [4].

Висока концентрація закладів професійної освіти в найбільших чисельних регіонах (Дніпропетровській, Одеській, Львівській, Запорізькій областях) відображає історично сформовану прив'язку мережі професійної освіти до великих індустріальних підприємств, яка сформувалася ще за планової економіки та не завжди відповідає сучасним потребам ринку праці.

Поглиблений аналіз чинників та особливостей територіального розвитку системи професійної освіти

в контексті зв'язку із сучасними тенденціями регіональних ринків праці проведемо в розрізі низки гіпотез.

Гіпотеза 1. Трансформація мережі закладів професійної освіти відбувається більшою мірою під впливом фінансової спроможності органів місцевого самоврядування регіонального рівня, аніж потреб ринку праці.

Оскільки повноваження фінансування професійної освіти після проведення реформи децентралізації

покладено на місцеві (обласні) бюджети, було припущення, що регіони з нижчою фінансовою спроможністю закривали заклади професійної освіти вищими темпами.

Результати аналізу показали, що регіони з нижчою фінансовою спроможністю обласних бюджетів – Чернівецька та Івано-Франківська області – не закрили жодного закладу професійної освіти, а в

Кіровоградській, Рівненській, Черкаській та Тернопільській областях було закрито менш ніж 5% закладів. Натомість окремі фінансово спроможні регіони продемонстрували значно вищі темпи скорочення мережі закладів професійної освіти: у Харківській області кількість їх зменшилася на 31,1%, у м. Києві – на 16,0%, в Одеській області – на 26,3% (рис. 4).

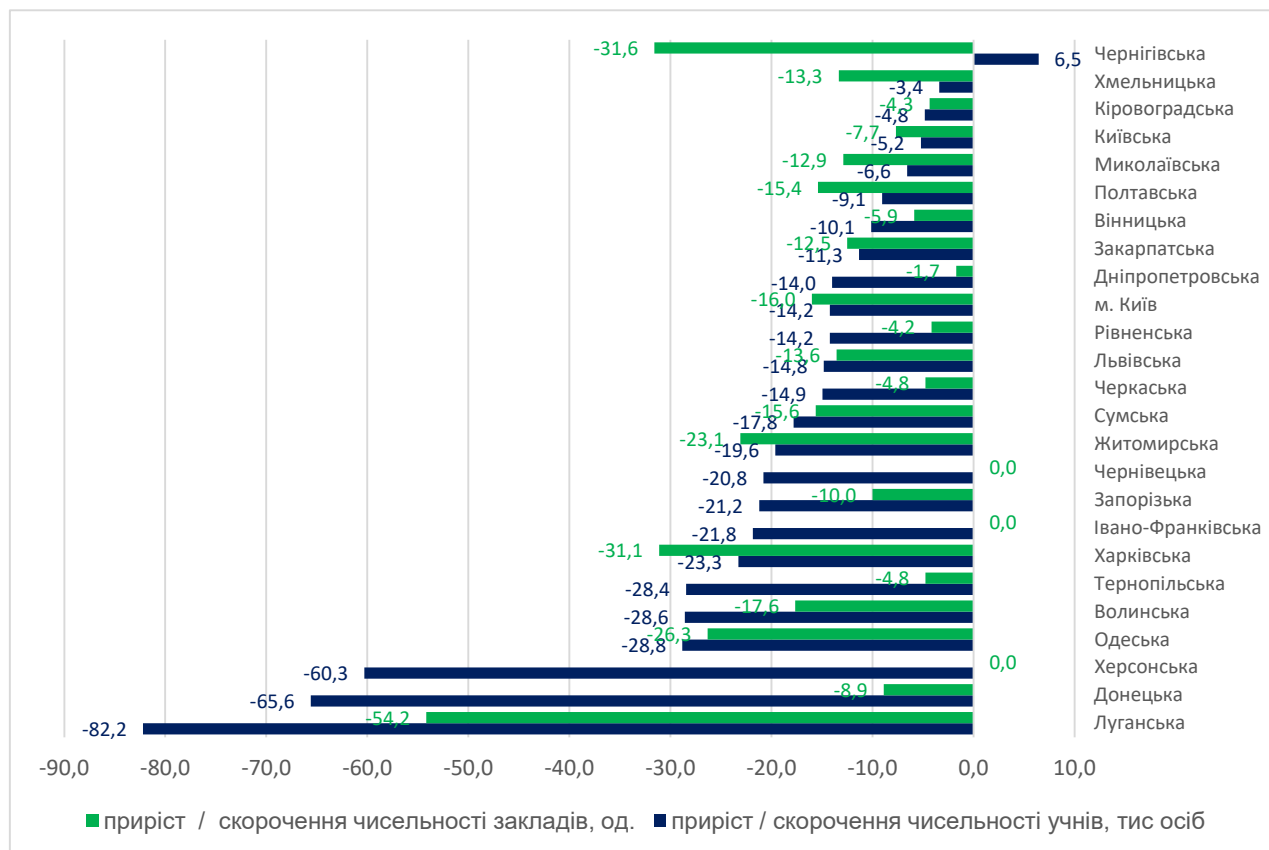

Рис. 4. Приріст / скорочення кількості закладів та учнів професійної освіти, 2017-2024 рр.

Джерело: побудовано за даними [4].

Отже, пряма залежність між фінансовою спроможністю регіону та масштабами скорочення мережі закладів професійної освіти не простежується. Окрім того, регіони, в яких зафіксовано найбільше скорочення закладів (Одеська, Харківська, Чернігівська та Житомирська області), мають нижчу за середній рівень частку фінансування професійної освіти в обласних бюджетах.

Також не виявлено прямої залежності між скороченням чисельності здобувачів професійної освіти та кількістю закритих закладів. Найбільше скорочення чисельності учнів спостерігалось в регіонах, частина території яких перебуває під тимчасовою окупацією. Проте динаміка скорочення мережі закладів у цих регіонах є різною: якщо в Луганській області було закрито понад половину закладів, то в Херсонській області не закрито жодного, а в Донецькій області скорочення становило 8,9%.

Частина закладів професійної освіти була зруйнована внаслідок бойових дій або релокована до більш безпечних регіонів України.

Отже, результати аналізу свідчать, що скорочення мережі закладів професійної освіти зумовлювалося не лише негативною динамікою вступу, труднощами

забезпечення наповнюваності навчальних груп та обмеженою фінансовою спроможністю обласних бюджетів. Регіони по-різному реагували на потреби ринку праці та обсяги регіонального замовлення, використовуючи різні підходи до оптимізації мережі закладів професійної освіти: закривали малокомплектні заклади, створювали укрупнені багатoproфільні заклади, а також реорганізовували або приєднували заклади, що дублювали спеціальності чи готували фахівців за напрямками, які втрачали актуальність на ринку праці.

Зокрема, поступово скорочувалася підготовка за спеціальностями, витісненими автоматизацією виробничих процесів і цифровізацією (такими як друкар на друкарських машинах, оператор комп'ютерного набору, стенографіст, телеграфіст), а також за окремими застарілими виробничими спеціальностями (наприклад кочегар котельні, машиніст паровоза). Водночас відбувався перехід до інтегрованих спеціальностей, що поєднують кілька суміжних професій замість вузької спеціалізації.

Отже, висунута гіпотеза щодо залежності між фінансовою спроможністю регіонів та темпами скорочення мережі закладів професійної освіти не підтвердилася.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

Гіпотеза 2. Є взаємозв'язок між розвитком професійної освіти та рівнем зайнятості населення, зокрема через зростання формальної зайнятості та скорочення масштабів неформальної зайнятості (зокрема в регіональному вимірі).

Гіпотеза обумовлена тим, що головним завданням системи професійної освіти є її орієнтація на потреби ринку праці.

Результати аналізу свідчать, що зростання зайнятості в Україні значною мірою пов'язано з запитами ринку праці та високим рівнем працевлаштування осіб робітничих професій. Сучасний ринок

праці в Україні характеризується дефіцитом кваліфікованих робітників, зокрема кваліфікованих робітників з інструментом. За даними служби зайнятості, кількість вакансій для цієї категорії працівників перевищує кількість шукачів роботи, що свідчить про структурний дисбаланс між попитом і пропозицією робочої сили (табл. 1). Загалом кількість вакансій на ринку праці приблизно в півтора раза перевищує кількість зареєстрованих шукачів роботи, що підтверджує наявність структурного дефіциту кадрів за низкою робітничих професій.

Таблиця 1

Шукачі роботи та поточні вакансії на ринку праці (на грудень 2025 р.)

Професії	Шукачі роботи	Вакансії на початок місяця	Співвідношення шукачів роботи до вакансій
Працівники сфери торгівлі та послуг	26 569	9 726	2,7
Найпростіші професії	18 110	8 420	2,2
Робітники з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин	13 748	10 021	1,4
Професіонали	13 734	9 403	1,5
Фахівці	13 285	7 418	1,8
Кваліфіковані робітники з інструментом	9 477	13 261	0,7
Законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери	9 414	3 624	2,6
Усього	11 6946	65 455	1,8

Джерело: побудовано за даними [7].

Аналіз структури попиту на робочу силу показує, що до першої десятки професій, які користуються найбільшим попитом на ринку праці, переважно входять професії, які потребують професійної або середньої спеціальної освіти: водій автотранспортних засобів, швачка, вантажник, оператор котельні, електромонтер з обслуговування електроустаткування, слюсар, електрогазозварювальник, двірник, підсобний робітник, слюсар-сантехнік.

У першій десятці найбільш поширених професій, за якими заклади професійної освіти здійснюють підготовку кваліфікованих робітників, чотири позиції

збігаються з переліком професій, які користуються найбільшим попитом на ринку праці: водій автотранспортних засобів, електромонтер з обслуговування електроустаткування, слюсар та електрогазозварювальник. Водночас у структурі підготовки закладів професійної освіти залишаються професії, що користуються високою популярністю серед вступників, але мають нижчий попит на ринку праці, зокрема кухар, перукар, штукатур. Частково така ситуація може пояснюватися значною часткою неформальної або самозайнятості у відповідних видах діяльності (табл. 2).

Таблиця 2

Порівняння структури попиту на ринку праці та структури підготовки кадрів у закладах професійної освіти

Перша десятка рейтингу професій на ринку праці	Перша десятка рейтингу професій закладів професійної освіти
Водій автотранспортних засобів	Водій автотранспортних засобів
Швачка	Кухар
Вантажник	Кондитер
Оператор котельні	Слюсар
Електромонтер з обслуговування електроустаткування	Тракторист-машиніст
Слюсар	Електрогазозварювальник
Електрогазозварювальник	Перукар
Двірник	Штукатур
Підсобний робітник	Електрозварювальник ручного зварювання
Слюсар-сантехнік	Електромонтер з обслуговування електроустаткування

Джерело: побудовано за даними [7].

Доводиться констатувати, що відсутність системної статистики стосовно працевлаштування випускників професійної освіти не дає змоги виявити довгострокові тенденції та регіональні особливості зайнятості цих випускників. Водночас окремі дослідження надають можливість оцінити загальні характеристики працевлаштування випускників. Зокрема,

за результатами опитування випускників закладів професійної освіти 2023 р. «Кар'єрні траєкторії випускників», проведеного Фондом міжнародної солідарності з ініціативи Міністерства освіти і науки України, 68,3% випускників у 2023 р. були працевлаштовані, з них 62,3% – за здобутою спеціальністю [8].

Такий рівень працевлаштування можна вважати відносно високим, зважаючи на те, що частина випускників виїжджає за кордон, мобілізується до Збройних Сил України або перебуває в декретній відпустці. Серед працевлаштованих 87,6% використовують здобуті в закладах професійної освіти навички у своїй роботі.

Випускники закладів професійної освіти також характеризуються порівняно швидким працевлаштуванням: 66,8% з них знаходять роботу протягом першого місяця після завершення навчання,

а ще 22,6% – протягом 2-3 місяців. Для порівняння: у 2023 р. частка зайнятих випускників закладів вищої освіти становила 62,06% [9].

Додатковий аналіз впливу професійної освіти на неформальну зайнятість у регіонах показав, що регіони з високим показником чисельності здобувачів професійної освіти на 10 тис. населення не демонструють нижчі результати неформальної зайнятості населення (рис. 5), а отже, здобуття професійної кваліфікації не підвищує імовірність працевлаштування у формальному секторі економіки.

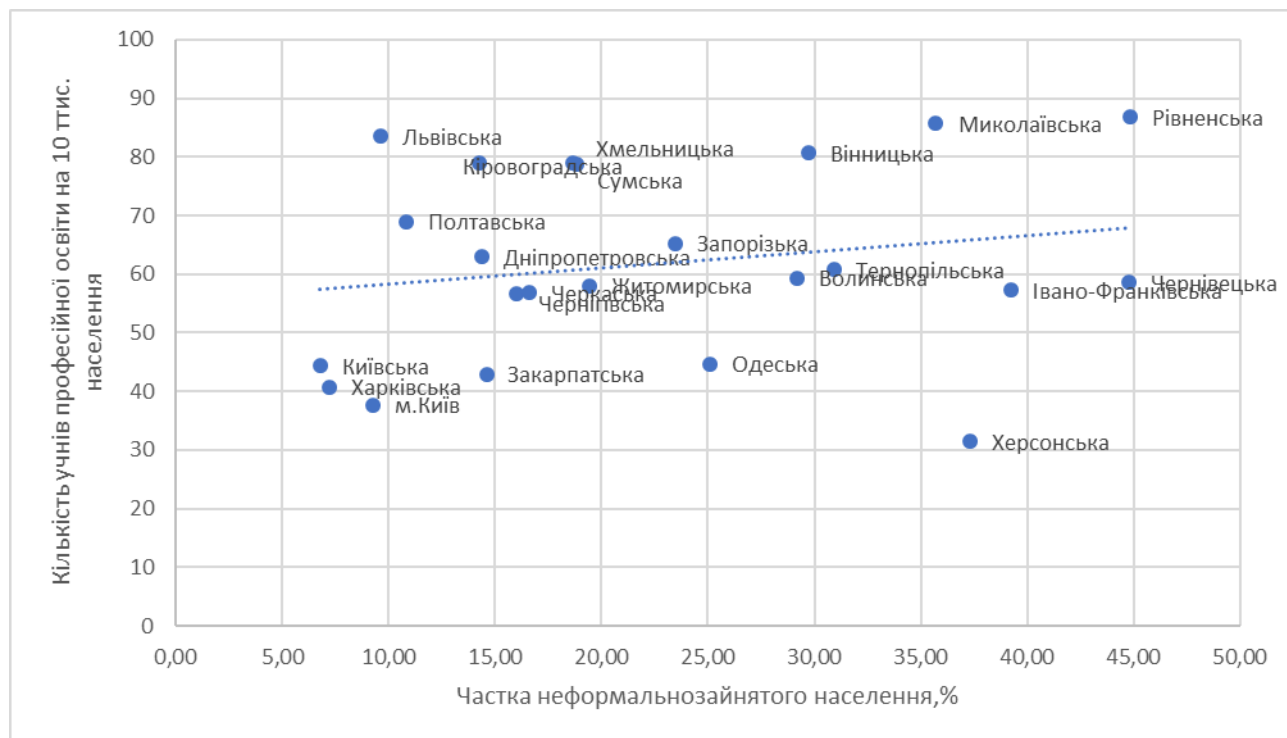

Рис. 5. Залежність між поширеністю професійної освіти та рівнем неформальної зайнятості населення в регіонах України, 2024 р.

Джерело: побудовано за даними [4].

Отже, отримані результати лише частково підтверджують гіпотезу 2, підтверджуючи, зокрема, взаємозв'язок між розвитком професійної освіти та рівнем зайнятості населення та не підтверджуючи потенційну роль професійної освіти в зменшенні масштабів неформальної зайнятості.

Гіпотеза 3. Трансформація системи професійної освіти в Україні відбувається під впливом євроінтеграційних пріоритетів і структурних змін на ринку праці, однак швидкість цієї трансформації обмежується інституційними та ресурсними чинниками.

Євроінтеграційні перспективи України зумовлюють необхідність узгодження пріоритетів розвитку національної системи професійної освіти з політиками та підходами ЄС. Системи професійної освіти в країнах-членах ЄС перебувають у фазі глибокої трансформації під впливом змін на ринку праці, зокрема цифровізації, зеленого переходу, зростання ролі сектору послуг, розвитку STEM-напрямів і посилення мобільності робочої сили.

У країнах із розвинутою дуальною моделлю професійної освіти рівень зайнятості випускників є вищим, а отже, можливості працевлаштування осіб із професійною освітою залежать не стільки від рівня

освіти, скільки від моделі організації професійної підготовки, соціального сприйняття професійної освіти та її узгодженості з потребами національних і регіональних ринків праці. Це стало підставою для висунення гіпотези 3.

Сучасний ринок праці трансформується під впливом глобальних економічних трендів, серед яких цифровізація та інтеграція технологій (цифрові платформи, логістика, ІТ, електронна комерція), розвиток зеленої економіки та справедливої трансформації вугільних регіонів, автоматизація виробництва, демографічні зміни та зростання мобільності робочої сили. Важливою характеристикою економічної структури ЄС є значне переважання сфери послуг над сферою виробництва (приблизно 70% проти 30%) [10].

Фінансові, освітні та креативні послуги відіграють дедалі важливішу роль у забезпеченні економічного зростання, оскільки вони формують високу додану вартість, стимулюють інновації та забезпечують конкурентні переваги на глобальному ринку. Такі структурні зміни створюють нові виклики для системи професійної освіти, зокрема в частині підготовки фахівців для нових секторів економіки (сфера послуг, ІТ, логістика, туризм, охорона здоров'я та інші).

В Україні частка сфери послуг є дещо нижчою – приблизно 60%, тоді як на сферу виробництва припадає приблизно 40% економіки (з них приблизно 15% – на сільське господарство). Водночас спостерігається поступове зростання частки сектору послуг – з 56,9% у 2012 р. до 60,8% у 2021 р. Ці зміни зумовлюють необхідність перегляду напрямів підготовки кваліфікованих робітників і розширення підготовки в нових секторах економіки, переходу від вузько професійних («жорстких») навичок до компетентнісних моделей підготовки та інтеграції soft skills у професійні стандарти.

Сьогодні розвиток системи професійної освіти стримується низкою інституційних обмежень. Забюрократизовані процедури ліцензування освітніх програм, складні механізми формування регіонального замовлення, а також недостатній рівень матеріально-технічного та кадрового забезпечення ускладнюють оперативну підготовку кваліфікованих працівників для нових секторів економіки.

Війна стала важливим каталізатором змін у системі професійної освіти, сприяючи запровадженню нових спеціальностей та посиленню співпраці з міжнародними партнерами (EU4Skills, GIZ, UNICEF, UNDP), які підтримують процеси цифровізації, зеленої трансформації, модернізації матеріально-технічної бази закладів освіти та підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Важливим інструментом модернізації професійної освіти стало створення навчально-практичних центрів, розвиток яких розпочався з 2016 р. Нині в Україні функціонує понад 300 таких центрів, кількість їх продовжує зростати. Навчально-практичні центри є структурними підрозділами закладів професійної освіти, оснащеними сучасним обладнанням, де учні проходять практичну підготовку, а дорослі можуть підвищувати кваліфікацію або проходити перекваліфікацію.

Фінансування створення центрів здійснюється коштом державного та обласних бюджетів, а також міжнародних донорів. Водночас розвиток таких центрів супроводжується низкою проблем. Зокрема, часто вони створюються в межах конкурсних програм або субвенцій без належного аналізу потреб регіональних ринків праці. Серед інших викликів – висока вартість сервісного обслуговування обладнання, програмного забезпечення та витратних матеріалів, які не завжди передбачаються в середньострокових регіональних бюджетних планах.

Заклади професійної освіти також стикаються з кадровими проблемами, зокрема браком педагогів, які володіють сучасними технологіями та мають практичний досвід роботи з новим обладнанням. Крім того, потребує вдосконалення просторове розміщення навчально-практичних центрів відповідно до потреб регіональних ринків праці, а також усунення дублювання центрів однакової спеціалізації в межах одного регіону.

Важливим етапом реформування системи професійної освіти стало прийняття у 2025 р. Закону України «Про професійну освіту». Новий закон закріпив низку інституційних змін, зокрема розширення освітньої та фінансової автономії закладів освіти, посилення ролі наглядових рад, упровадження формульного фінансування, розвиток академічної мобільності та дуальної освіти. Такі зміни

свідчать про поступове наближення системи професійної освіти України до європейських підходів управління та фінансування освіти (табл. 3).

Закон України «Про професійну освіту» є важливим кроком у трансформації вітчизняної системи професійної освіти, однак його реалізація супроводжується низкою організаційних і фінансових викликів.

Зокрема, змінюються підходи до фінансування закладів професійної освіти з місцевих бюджетів. Відповідно до статті 61 Закону України «Про професійну освіту», з 2027 р. обсяг видатків місцевих бюджетів на здобуття професійної освіти та професійних кваліфікацій розподілятиметься між закладами освіти на основі формули, яка розробляється центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

Формула передбачає врахування низки параметрів: базового обсягу фінансування; чисельності здобувачів професійної освіти; пріоритетності професійних кваліфікацій, визначених на основі досліджень ринку праці; рівня виконання плану набору за попередній рік; частки випускників, яким професійні кваліфікації присвоєно кваліфікаційними центрами; рівня працевлаштування випускників за здобутою кваліфікацією; чисельності осіб, які успішно завершили короткострокові програми навчання або підвищення кваліфікації; обсягу залучених позабюджетних ресурсів.

Отже, обсяг фінансування закладів освіти дедалі більше залежатиме від результативності їхньої діяльності та відповідності підготовки кадрів потребам ринку праці. Водночас дискусійними залишаються питання фінансування нових напрямів підготовки, оскільки за окремими параметрами формули (зокрема рівнем працевлаштування випускників або кількістю завершених короткострокових програм) нові освітні програми на початковому етапі можуть мати нижчі показники.

Крім того, посилюється роль регіонального рівня управління у формуванні та розвитку системи професійної освіти: передбачено створення регіональних рад професійної освіти, які є обласними консультативно-дорадчими органами, що сприяють формуванню та реалізації регіональної політики у сфері професійної освіти, надають пропозиції щодо розвитку мережі закладів освіти, формують регіональне замовлення на підготовку кадрів і координують взаємодію між органами влади, роботодавцями й закладами освіти.

Водночас обмежений консультативний статус таких рад може знижувати ефективність їхньої діяльності, оскільки їхні рекомендації не мають обов'язкового характеру.

В умовах війни на вітчизняному ринку праці посилюлися структурні дисбаланси. Зросла потреба у фахівцях, пов'язаних із сектором оборони, соціальною підтримкою населення, логістикою та відновленням інфраструктури. Водночас збільшився попит на гнучкі форми зайнятості та швидкі програми перекваліфікації. Значного поширення набули короткострокові курси підвищення кваліфікації та онлайн-освіта, які дають змогу швидко отримати конкретні професійні навички. Короткий горизонт планування та стислі терміни підготовки роблять такі форми навчання більш привабливими для частини здобувачів освіти.

**Новації та виклики законодавчих змін розвитку професійної освіти
відповідно до Закону України «Про професійну освіту»**

Напрямок	Законодавчі зміни згідно з новим Законом України «Про професійну освіту»	Статті Закону	Виклики
Якість освіти	Орган ліцензування ЗПО – Державна служба якості освіти (ДСЯО) (раніше – МОН). Програми розробляє ЗПО на базі профстандартів за участі роботодавців (раніше – типові плани, програми МОН). Програми погоджуються педрадою та наглядовою радою, затверджуються керівником закладу. Заклад має право розробляти короткострокові програми неформальної освіти та видавати власні сертифікати. Оцінювання – у зовнішньому кваліфікаційному центрі (оцінюють результати навчання та присвоюють / підтверджують кваліфікації) з 01.09.2027 р. Кваліфікаційні центри працюють як юрособи й заробляють переважно на послугах з оцінювання. Держава надає ЗПО ваучери для оцінювання студентів, які вчилися за кошти бюджету. Сертифікат кваліфікаційного центру + диплом спеціаліста з додатком ECTS (видається після програми підготовки та успішного підтвердження кваліфікації у кваліфіцентрі; додаток містить рівень НРК, результати навчання, кредити ECTS; дані в ЄДЕБО).	Ст. 47, ст. 12, ст. 11	Кваліфікаційних центрів може бути недостатньо та вони можуть охоплювати не всі спеціальності. Такі центри потребують високого кваліфікаційного рівня працівників, рівного доступу до оцінювання всіх здобувачів, забезпечення відповідності навчальних програм і вимог центрів кваліфікації та ін.
Управління закладом	Наглядова рада – основний орган управління. На паритетних засадах входять представники засновника закладу, а також представники бізнесу, який надає матеріальну / благодійну допомогу або бере участь в дуальній освіті / практичній підготовці студентів закладу. Регіональна рада професійної освіти – обласний консультативно-дорадчий орган, який сприяє формуванню та реалізації регіональної політики у сфері професійної освіти. Входять представники обласної адміністрації, ОМС, асоціацій роботодавців, закладів профосвіти.	Ст. 42, ст. 43	Представники бізнесу не завжди розуміють навчальні пріоритети закладів освіти, що може призвести до формування навчальних програм за «обмеженим сценарієм» відповідно до сучасних потреб бізнесу. Щоб регіональні ради стали ефективними інструментами реформ професійної освіти, важливо посилити їх повноваження, забезпечити ресурсне та організаційне забезпечення, а також створити сприятливі умови для активної участі роботодавців.
Орієнтація на ринок праці	Закріплено дуальну освіту на основі студентського трудового договору. Практична підготовка обов'язкова. Оплата практичної підготовки – здобувачу через студентський трудовий договір (раніше оплата практики частково спрямовувалась освітньому закладу). Навчання на робочому місці (без залучення ЗПО) не є ліцензованою освітою (раніше вимагалась ліцензія), документи роботодавця – внутрішні. Дає право роботи у цього роботодавця. Результати навчання можна підтвердити у кваліфікаційних центрах.	Ст. 14, ст. 44, ст. 17	Упровадження дуальної освіти вимагає стимулювання бізнесу, який потребує підготовки наставників, перебудови виробничих процесів, додаткового фінансування на оплату студентів. Ризиком для бізнесу є перехід підготовлених ним здобувачів освіти з набутих навичками до конкурентів, виїзд їх за кордон. Різні напрями підготовки мають різні можливості залучення бізнесу (залежно від регіональної концентрації виробництв, впровадження нових напрямів підготовки).
Академічна мобільність	Заохочується для студентів і викладачів. Частини програми можна виконувати в іншому ЗПО / у роботодавця. Передбачається перезарахування результатів навчання в інших ЗПО, зокрема за кордоном, через ECTS (раніше було стажування за наявності угод з іншим закладом).	Ст. 20	Процес забюрократизований, часто вимагає знань іноземних мов, що створює додаткові перешкоди реалізації.
Індивідуальне навчання та неформальна освіта	Здобувачі мають право на індивідуальну освітню траєкторію. Індивідуальна освітня траєкторія може бути реалізована через індивідуальний навчальний план. ЗПО тепер має право на надання освітніх послуг у сфері неформальної освіти. Неформальна освіта – це навчання, яке дає корисні результати й сертифікати, але без державного документа про освіту. Результати неформальної освіти можуть бути визнані (зараховані) у формальних програмах або під час підтвердження / присвоєння кваліфікації у кваліфікаційному центрі.	Ст. 8, ст. 34	На ринку неформальної освіти вже працюють приватні навчальні центри, а також онлайн-платформи, які мають репутацію та популярність, що може робити ЗПО неконкурентоспроможними. Тому викликом для закладів професійної освіти є швидкість запуску курсів, гнучкість програм, усунення бюрократичних перешкод.

Напрямок	Законодавчі зміни згідно з новим Законом України «Про професійну освіту»	Статті Закону	Виклики
Фінансування	З 01.01.2027 р. запроваджується формульний підхід до фінансування, за яким разом з базовою частиною фінансування передбачено фінансування залежно від частки вразливих верств населення, пріоритетності професійних кваліфікацій, виконання набору за попередній рік, відсотка випускників, яким присвоєно професійні кваліфікації кваліфікаційними центрами, відсоток працевлаштованих випускників та ін. З 2030 р. заклади з меншою кількістю здобувачів (менш ніж 150) не отримуватимуть субвенцію.	Ст. 61-64 (включно зі ст. 62 про формулу)	Потребує регулярного збирання статистичної інформації та достовірності даних, зокрема про працевлаштування. Є низка професій, за якими випускники часто влаштовуються неформально. Це несе ризик формального або маніпулятивного звітування.

Джерело: [3; 11].

Натомість система професійної освіти орієнтована на більш комплексну підготовку кваліфікованих робітників, що знижує її гнучкість у реагуванні на швидкі зміни ринку праці. У цьому контексті короткострокові освітні програми часто виграють завдяки швидкості та адаптивності, що створює додаткові виклики для традиційної системи професійної освіти.

Крім того, система професійної освіти досить повільно реагує на потреби підготовки кадрів за новими напрямками, що зумовлено низкою системних чинників: відсутністю затверджених стандартів для нових професій, тривалими процедурами впровадження освітніх програм, обмеженням доступом до сучасного обладнання, браком викладачів із практичним досвідом роботи з новими технологіями та недостатнім рівнем залучення роботодавців до освітнього процесу.

Проведений аналіз свідчить, що трансформація системи професійної освіти в Україні дійсно відбувається під впливом євроінтеграційних процесів і структурних змін на ринку праці. Запровадження нових інституційних механізмів управління і фінансування, розвиток навчально-практичних центрів, поширення дуальної освіти та посилення співпраці з міжнародними партнерами свідчать про поступове наближення системи професійної освіти до європейських підходів. Утім, швидкість цієї трансформації залишається обмеженою через інституційні бар'єри, недостатню гнучкість освітніх програм, кадрові та ресурсні обмеження. Отже, гіпотеза 3 підтверджується з певними обмеженнями – результати дослідження свідчать про нерівномірність і поступовий характер адаптації системи професійної освіти до нових економічних і соціальних викликів.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу оцінити сучасні тенденції розвитку системи професійної освіти в Україні та її взаємозв'язок із трансформацією ринку праці, регіональними особливостями функціонування мережі закладів освіти та євроінтеграційними процесами.

По-перше, встановлено, що скорочення мережі закладів професійної освіти в регіонах України прямо не залежить від фінансової спроможності обласних бюджетів або демографічної динаміки контингенту учнів. Регіони застосовували різні підходи до оптимізації мережі – укрупнення закладів, об'єднання їх або ліквідація малокомплектних установ. Водночас процеси трансформації мережі значною мірою визначалися структурними змінами ринку праці та поступовим скороченням підготовки за професіями, що втратили актуальність. Отже, гіпотеза про визначальний вплив фінансової спроможності

регіонів на скорочення мережі закладів професійної освіти не підтвердилася.

По-друге, результати дослідження свідчать про важливу роль професійної освіти в забезпеченні зайнятості населення. Аналіз структури вакансій на ринку праці показує високий попит на робітничі професії, зокрема на кваліфікованих робітників технічних спеціальностей. Водночас значна частка випускників закладів професійної освіти працевлаштовується за отриманою спеціальністю та відносно швидко інтегрується у ринок праці. Регіональний аналіз не дає підстави припустити наявності зв'язку між розвитком системи професійної освіти та рівнем неформальної зайнятості населення. Отже, гіпотеза щодо позитивного зв'язку між розвитком професійної освіти та зайнятістю населення підтверджується частково.

По-третє, встановлено, що трансформація системи професійної освіти в Україні відбувається під впливом євроінтеграційних процесів і структурних змін на ринку праці. Серед провідних напрямів модернізації можна виокремити розвиток дуальної освіти, створення навчально-практичних центрів, впровадження нових підходів до управління та фінансування закладів освіти, а також активізацію співпраці з міжнародними партнерами. Важливим кроком у цьому напрямі стало прийняття нового Закону України «Про професійну освіту», який заклав інституційні основи для підвищення автономії закладів освіти, запровадження формульного фінансування та посилення ролі регіонального рівня управління.

Водночас швидкість трансформації системи професійної освіти залишається обмеженою низкою інституційних і ресурсних чинників. До них належать бюрократизовані процедури впровадження нових освітніх програм, недостатній рівень матеріально-технічного та кадрового забезпечення, слабка інтеграція роботодавців у формування освітніх програм, а також недостатня гнучкість системи в реагуванні на швидкі зміни ринку праці. Додатковим викликом є поширення короткострокових освітніх програм і курсів перекваліфікації, які часто швидше реагують на запити роботодавців, ніж традиційна система професійної освіти.

Отже, результати дослідження свідчать, що система професійної освіти України перебуває в процесі поступової трансформації, зумовленої одночасно євроінтеграційними процесами, структурними змінами економіки та викликами воєнного часу. Подальший розвиток цієї системи потребує посилення її гнучкості, кращого узгодження з потребами регіональних ринків праці, активнішого

залучення роботодавців до освітнього процесу та вдосконалення механізмів фінансування та управління закладами професійної освіти.

Список використаних джерел

1. Persson Thunqvist D., Gustavsson M., Halvarsson Lundqvist A. *The role of VET in a green transition of industry: A literature review*. International Journal for Research in Vocational Education and Training. 2023. Vol. 10(3). Pp. 361-382. DOI: <https://doi.org/10.13152/IJRVET.10.3.4>
2. Sethi A., Jangir K., Toshniwal R., Vaidya R. *Role of Vocational Training Effectiveness and Employment Outcomes in Sustainable Quality Education*. Proceedings of the 2nd International Conference on Emerging Technologies and Sustainable Business Practices-2024 (5-6 July 2024). DOI: https://doi.org/10.2991/978-94-6463-544-7_33
3. Іпполітова І. Новий закон про професійну освіту: ключові зміни. Центр економічної стратегії. 13.10.2025. URL: <https://ces.org.ua/novyj-zakon-pro-profesijnu-osvitu-klyuchovi-zminy>
4. Державна служба статистики України. 2026. URL: <https://ukrstat.gov.ua>
5. Дашборд освітніх індикаторів. Децентралізація. 2026. URL: <https://decentralization.ua/education/dashboard-education>
6. Агаркова Н. Скільки українських дітей за кордоном: понад мільйон дошкільнят та мільйон школярів. ProUkrainu. 30.12.2023. URL: <https://proukrainu.blesk.cz/skilky-ukrainskykh-ditei-za-kordonom-ponad-milion-doshkilniat-ta-milion-shkoliariv>
7. Кваліфікаційна мапа України. Інститут професійних кваліфікацій. 2026. URL: <https://www.futureskills.org.ua>
8. Престижність професійної освіти в Україні: результати досліджень. Освітній омбудсмен України. 24.10.2025. URL: https://eo.gov.ua/prestyzhnist-profesiynoi-osvity-v-ukraini-rezultaty-doslidzen/2025/10/24/?utm_source=chatgpt.com
9. *Vocational Education and Training Policy Briefs 2023: Germany*. Publications Office of the European Union. 2024. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2801/035346>
10. *Employment in services. Ukraine*. StatBase. 2026. URL: <https://statbase.org/data/ukr-employment-in-services-share>
11. Про професійну освіту: Закон України від 21.08.2025 р. № 4574-IX. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20/stru>

References

1. Persson Thunqvist, D., Gustavsson, M., Halvarsson Lundqvist, A. (2023). *The role of VET in a green transition of industry: A literature review*. International Journal for Research in Vocational

Education and Training, 10(3), 361-382. <https://doi.org/10.13152/IJRVET.10.3.4>

2. Sethi, A., Jangir, K., Toshniwal, R., & Vaidya, R. (2024). *Role of Vocational Training Effectiveness and Employment Outcomes in Sustainable Quality Education*. In Proceedings of the 2nd International Conference on Emerging Technologies and Sustainable Business Practices-2024 (5-6 July 2024). https://doi.org/10.2991/978-94-6463-544-7_33
3. Ippolitova, I. (2025, Oct 13). *Novyy zakon pro profesijnu osvitu: klyuchovi zminy [New Law on Vocational Education: Key Changes]*. Center for Economic Strategy. <https://ces.org.ua/novyj-zakon-pro-profesijnu-osvitu-klyuchovi-zminy> [in Ukrainian].
4. State Statistics Service of Ukraine. (2026). [Data set]. <https://ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
5. Decentralization. (2026). *Dashbord osvitnikh indyktoriv [Dashboard of educational indicators]*. [Data set]. <https://decentralization.ua/education/dashboard-education> [in Ukrainian].
6. Aharkova, N. (2023, Dec 30). *Skil'ky ukrayins'kykh ditey za kordonom: ponad mil'yon doshkil'nyat ta mil'yon shkolyariv [How many Ukrainian children are abroad: over a million preschoolers and a million schoolchildren]*. ProUkrainu. <https://proukrainu.blesk.cz/skilky-ukrainskykh-ditei-za-kordonom-ponad-milion-doshkilniat-ta-milion-shkoliariv> [in Ukrainian].
7. Institute of Professional Qualifications-UA. (2026). *Kvalifikatsiyina mapa Ukrayiny [Qualification Map of Ukraine]*. <https://www.futureskills.org.ua> [in Ukrainian].
8. Educational Ombudsman of Ukraine. (2025, Oct 24). *Prestyzhnist' profesijnoyi osvity v Ukrayini: rezul'taty doslidzhen' [Prestige of Vocational Education in Ukraine: Research Results]*. https://eo.gov.ua/prestyzhnist-profesiynoi-osvity-v-ukraini-rezultaty-doslidzen/2025/10/24/?utm_source=chatgpt.com [in Ukrainian].
9. Publications Office of the European Union. (2024). *Vocational Education and Training Policy Briefs 2023: Germany*. <http://data.europa.eu/doi/10.2801/035346>
10. StatBase. (2026). *Employment in services. Ukraine*. <https://statbase.org/data/ukr-employment-in-services-share>
11. Verkhovna Rada of Ukraine. (2025, Aug 21). *Pro profesijnu osvitu [On Vocational Education]* (Law of Ukraine No 4574-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20/stru> [in Ukrainian].

Надійшло 04.08.2026 р.
Прийнято до друку 11.08.2026 р.
Опубліковано 30.09.2026 р.